

©. 1661.

EESTI KIRJANDUSELOO AINED
WENE ISEWALITSUSE ARHIIWIDES

J. DEPMANI ARHIIWITOO JA TOLGE „KULWAJA“ WALJAANNE

EESTI AJALEHED
PETERBURIS

„EDASI“, „KIIR“,
„TOOLINE“ JA TEISED

1905—1917



1929:808.

LEENINGRAD 1926

C. 1661.

EESTI KIRJANDUSELOO AINED
WENE ISEWALITSUSE ARHIIWIDES

J. DEPMANI ARHIIWITOO JA TOLGE

„KULWAJA“ WALJAANNE

EESTI AJALEHED
PETERBURIS

„EDASI“, „KIIR“,
„TOOLINE“ JA TEISED

1905—1917

LEENINGRAD 1926

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

76673

Ajaleht „Edasi“ Peterburis, detsembris 1905

Trükiasjade - peawalitsuse kantselei I jauskonna akt nr 209 1905. a. (algus 18. now.) ja Peterburi trükiasjade-komitee akt nr 219-ж 1905. a. (alatud 28. now. 1905, lõpetatud 7. detsembril 1913) Peterburis välja antava eestikeelse ajalehe „Edasi“ üle.

18. novembril 1905. aastal pööravad „gimnaasiumi kooliõpetaja õigustega“ Julius Jaagu poeg Sõrmus ja Iwan Maksimi poeg Mölder trükiasjade-peawalitsusesse palwega, et neile lubataks Peterburis eestikeelset wäikekaustalist poliitilist päewalehte „Edasi“ nime all välja anda, mille wastuwaks toimetajaks lubab olla Julius Sõrmus ja mida aktsiaseltsi „Sloowo“ trükikojas Shukowski uulitsas tahtakse trükkida.

24. novembril annab trükiasjade - peawalitsuse ülem A. Bellegarde sellekohase lubatunnistuse nr 13748 välja ühes siseministrierumi juhataja poolt kinnitatud programmiga, mis üleüldistes sõnadest harilikka ajalehtede programmisi kordab. Lubas on ära tähendatud, et leht ilma eeltsensuurata ilmub, mis märkus vähemalt ülearune tündiraskamine oli, sest sel ajal ei olnud ühtegi eeltsensuura all olevat lehte enam olemas. Isegi tsensor Truusmann Tallinnas oli selleks ajaks, peale kuberner Lopuhini kahekordset kaebust tema peale ja peale sellekohaseid ettekirjutusi trükiasjade-peawalitsusest lehtede eeltsensuurasse saamise nõudmise ära jätnud. Seda wiimast kirjawahetust puudutame iseseiswas artiklis.

„Edasi“ esimine number ilmub laup. 3. detsembril pealkirja all:

„Edasi. Ilmub iga päev. Kõige maade proletarlased, ühinege! Venemaa Sotsialdemokratline Tööliste Partei.“ Alla kirjutanud: „Toimetajad-väljaandjad: I. Mölder, I. Sõrmus. Vastutav toimetaja: I. Sõrmus.“

Aktides olewas „Edasi“ numbris on märgitud arwatawaste kui seadusewastased artiklid: Manifest. Edasi! Pimedus wõi walgus. Rewolutsion Balti kubermangudes. Resolutsionid.

Ajalooline „Manifest“ sai ka „Edasile“ saatlusliseks dokumendiks. (W. lk 15.)

See esimine „Edasi“ number andis paljudele wõimukandjatele kirjawahetuseks põhjust.

Esimisena ilmub päwakorda Peterburi kuberner, kes kirjutab:

S. A. M. Trükiasjade-
Peterburi Kuberner. Peawalitsusesse.
9. Detsembril 1905. a.
№ 8580.

Sellega saadan Peterburis ilmuwa Eesti lehe „Edasi“ ühe numbri, mis jamburi kreisis konfiskeeritud ja milles rewolutsioonilise partei manifest ära on trükitud.

Kuberner [allkiri].

Samas kirjaoskamata keeles on kirjutatud selle kirja põhjal ka järgmine number kirjawahetusest:

S. A. M.
Trükiasjade-
Peawalitsus.

Peterburi
Tsensuura-Komiteele.

12. Detsembril 1905. a. Siin kaasas Eesti № 14635.

lehe „Edasi“ nr 1 saates, milles Peterburi Kubeneri teate järele rewolutsioonilise partei manifest ära on trükitud, paneb Trükiasjade-Peawalitsus Peterburi Tsensuura-Komiteele ette see number läbi waadata, ja kui selles numbris peaks leiduma kirjatükkisi, milles Nuhtluseseaduses ettenähtud kuritegude tundemärgid olemas, tema konfiskeerimise üle korraldust teha ja Trükiasjade-Peawalitsusele teatada süüdlaste kohtu alla andmise üle.

Trükiasjade-Peawalitsuse Ülem

[allkiri].

[Märkus kirja peal:]

Komiteele 12. Detsembril ette kanda.

Selleks ajaks jõuab tsensuurakomiteesse weel teisest küljest — trükikodade ja raamatukaupluste järele walwaja wanema inspektori saadetus 10. detsembrist „Edasi“ esimese numbriga.

13. detsembril teatab „Eesti lehtede tsensoorija Jannsen“, et „Edasi“ 1. nrs sotsialistiline „Manifest“ sõnasõnalisest tõlkest Wene keelest on awaldatud ja et teistes kirjatükkides tema, Jannseni, arusaamise järele midagi seadusewastast ei leidu.

Peterburi
Trükiasjade-Komitee.
13. Detsembril 1905. a.
№ 2097.

Kiire.
Trükiasjade-
Peawalitsusesse.

Peawalitsuse ettepaneku tagajärjel 12. Detsembri nr 14635 on Peterburi Trükiasjade-Komitee au sellega saata väljawõtet Komitee 13. Detsembri istumise protokollist Eesti lehe „Edasi“ toimetajate J. Sõrmuse ja J. Möldri, kui ka kõikide teiste selles asjas võimalikkude süüdlaste wastutusele võtmise üle.

Komitee esimees Katenin.
Sekretäri asemel Krahw Golowin.

*

Wäljawõte protokollist

„Eesti wäljaannete tsenseerija H. Jannseni ettekande põhjal leiab Peterburi Tsensuura-Komitee, et Eesti lehe „Edasi“ nr 1 rewolutsiooniliste parteide manifest on awaldatud, mis seni mitmes lehes ilmunud ja nende wastu Kriminaalseaduse 129. par. 1. ja 3. punkti põhjal süüdistuse tõstmisele põhjuseks on olnud.

Sellepärast otsustab Peterburi Tsensuura-Komitee:

1) ajalehe „Edasi“ nr 1 peale 1905. aasta 24. nowembri käsikirja põhjal arest panna, ja

2) ajalehe „Edasi“ toimetajate Sõrmuse ja Möldri, nagu ka kõikide teiste wastu, kes selles asjas süüdi võiksid olla, Kriminaalseaduse 129. par. 1. ja 3. punkti põhjal süüdistust tõsta.

Eesistuja:

Tõsine riiginõunik A. Katenin.“

[Koosolekust wõttis osa liikme õigustega ka Harry Jannsen, kes muidu, kui wabapalgaline, komitee liikmeks ei olnud.]

Selsamal 13. detsembril, mil H. Jannsen oma teadaande kirjutas ja mil komitee koosolekut pidas ja sellekohase teate trükiasjade-peawalitsusesse saatis, jõudis see peawalitsus — kiirusega, mis parema ülesande wääriline — weel järgmise paberi liikuma panna:

S. A. M. Isandale
Trükiasjade- Peterburi Kohtupalati
Peawalitsus. Prokurörile.
13. Detsembril 1905. a.
№ 14675. Peterburi Tsensuura-Komitee, leides Eesti lehe „Edasi“ 1. nrs töölisesaadikute-nõukogu ja teiste rewolutsiooniliste parteide „manifesti“, mis-suguses „manifestis“ ta Kriminaalseaduse § 129. p. 1. ja 3. ettenähtud

kuritegude tundemärkisi näeb, otsustas: selle lehe toimetajaid Sõrmust ja Möldrit ja kõiki teisi, kes weel selles asjas süüdlased wõiksid olla, tähendatud paragrahwi järele wastutusele wõtta ja nimetatud lehe nr 1. peale arest panna.

Sellest otsusest peab Trükiasjade-Peawalitsus omaks kohuseks, Kriminaalkohtukorra § 1213⁵. põhjal, Teie Ekstsellentsile teatada korralduste tegemiseks, alandlikult paludes kõnes olewa kuriteu iseäralise tähtsuse pärast nimetatud lehe kohta möödaläinud 24. nowembri seaduse VII osa § 14. tarwitada. „Edasi“ nr 1. aresti alla paneku üle on korraldus juba tehtud.

„Edasi“ nummer ja tähendatud „manifesti“ wenekeelne tekst on siin juures.

Trükiasjade-Peawalitsuse Ülem
A. Bellegarde.

Kohtuministeerium. Salakiri.
Peterburi Kohtupalati Trükiasjade-Peawalitsuse Ülemale.
Prokurör.
15. Detsembril 1905. a. № 6910.

Mul on au Teie Ekstsellentsile seega Peterburi Kohtupalati tänast otsust saata ja paluda Teid korraldust teha, et Palati otsus nimetatud ajalehe kinnipaneku asjus täidetud saaks.

Palati Prokuröri kohuste täitja
[allkiri].

[Kohtuotsus ise puudub aktides.]

S. A. M. Peterburi
Trükiasjade- Linnapealikule.
Peawalitsus.
16. Detsembril 1905. a. Trükiasjade-Peawalitsusel on au sellega Teie Ekstsellentsile saata, sellekohaste korralduste tegemiseks, Peterburi Kohtupalati otsust 15. Detsembrist sel aastal, Eesti ajalehe „Edasi“ kinnipaneku asjus.

Trükiasjade-Peawalitsuse Ülem
A. Bellegarde.

*

Telegramm Eesti, Liiwi ja Peterburi
Kubernerile.

Peterburi Kohtupalati otsuse järele 15. Detsembri nr 1. aresti alla pandud, mispärast ta müügilt ära tuleb korjata.

Bellegarde.

№ 14802.
16. Detsembril 1905. a.

Nähtawaste ei jõudnud lehe kinnipanemise käsk linnapealiku kaudu mitte kohe toimetuse kätte, sest 16. detsembril ilmub veel „Edasi“ nr 4.

17. detsembril paneb Jannsen kirjatüki „Olla wõi mitte olla“ wenekeelse tõlke tsensuurakomiteele otsustamiseks ette. Selle tõlke järele otsustades käis kiri järgmiselt:

Olla ehk mitte olla, selles seisab nüüd küsimus. Meilt on ära wõetud: meie wabadus, meie inimlikud õigused, meie pühamad tunded. Meile on ära keelatud rääkimine ja kirjutamine; keelatud on kokkutulemine.

Meie paremad seltsimehed on wangi-majades. Meie kurnatud kodumaal nuu-siwad tsaari timukad, otsides, kellele kallale wõiks tungida. Meie rahwa suu on siutud, et ta karjuda ei saaks, kui teda piinatakse. Meie wendasi Moskwas, Harkowis, Odessas ja mujal häwitatakse suurtükkidega ja kuulipriksidega. Iga silmapilk tungiwad tsaari wereimejad meie korteritesse ja kisuwad mehi nais-test, lapsi wanematest. Iga silmapilk kipuwad uulitsal meile kallale kasakad, meid tappes, haawates ja jalge alla sõt-kudes. Ülekohus ja wägiwald ei wõi enam suuremaks minna.

Küllalt.

Ei ole waja kaebada. Ei ole kedagi, kelle ees meie oma häda üle kaebtust wõiksime tõsta. Ei ole kedagi, kes meid aitaks. Ainult meie ise wõime endid päästa, ainult enese peale wõime loota. Aga selle eest oleme meie rahwas. Aga selle eest oleme meie kõik.

Ei ole niisugust jõudu, mis meie suudaks wasta panna, kui meie midagi tahame korda saata. Rahwast wõib tea-tud piirini alla suruda, aga wiimaks saab iga surumine wõimatuks. Meie oleme selle piirini jõudnud. Meie ees seisab küsimus: „Kas olla wõi mitte olla.“

Kuid meie oleme veel noor rahwas. Meie oleme rahwas täis elujõudu. Meil wõib olla ainult üks wastus. Meie ta-hame olla, meie tahame elada ja meie saame elama.

Tõuseme üles kui üks mees ja haa-rame kätte sõjariistad, mis meil olemas on, ja siis häda meie waenlastele. „Nagu tuli häwitab õlgi, nõnda piawad ka nemad otsa saama.“ Meie ei piata enne kui wiimane tirann maalt kautatud

on. Siis asutame uue korra, rahwa-riigi, ja algame uut elu, täis walgust ja õnne, kus wõimatuks saab meie küsimus.“

Sellesama numbri teine kirjatükk arutab rahutus toonis streigiseadust ja lõppeb järgmiste sõnadega:

„Kas ei ole aeg öela ja wägiwalla-lise isewalitsuse käest lõpuotsust nõuda, kapitalistisi ja politseid minema kihutada ja uut, õiglast rahwawalitsust luua.“

17. Detsembril 1905. a.

Tsensori eest Jannsen.

Tsensuurakomitee otsustab veel kord kirja-tüki „Olla wõi mitte olla“ awaldamise eest „Edasi“ toimetajat J. Sõrmust 129. par. 1. punkti järele wastutusele wõtta ja lehe 4. nri peale arest panna.

19. detsembril teatab trükiasjade-peawalitsus sellest palati prokurörile.

See toimetab ka walgukiirusega, nagu näi-tab järgmine

kohtuotsus.

1905. aasta 20. Detsembril. Tema Keiserliku Suuruse Käsul. Peterburi Kohtupalati Kriminaalasjade Departe-mang, oma korraldawal koosistumisel, millest osa wõtsid:

Departemangu Esimees

F. J. Grödinger¹

Palati liikmed: N. D. Arhangelski

W. W. Grawe

Prokurori kohuste täitja

P. K. Kamõschanski

Sekretär L. F. Siewert

kuulas: Prokuröri ettepaneku nr 7052 kaasas 20. Detsembrist 1905. a. sisse tulnud Trükiasjade-Peawalitsuse teada-annet ajalehe „Edasi“ nr 4. peale aresti panemise üle. Seda teadaannet läbi waadates ühes talle juure lisatud kirja-tüki „Kas olla wõi mitte olla“ tõlkega ja selle kirjatüki äratrükkimises Kriminaal-seaduse § 129. punkt 1. ettenähtud kuri-teu tundemärkisi leides, ära kuulates Kohtupalati Prokuröri kohustetäitja suu-sõnalist seletust,

otsustas Kohtupalat: Ajutise trüki-seaduse põhjal „Edasi“ tähendatud numbri peale aresti panemise otsust

¹ Kauaaegse Riia tsensori poeg; mängis kirjanduseprotsessides õige suurt osa.

maksma jätta ja sellest Palati Prokurö-rile teatada.

Algkiri wastawate allkirjade ja pitsa-titega.

Õige: Sekretär L. Siewert.

Kui „Edasi“ sedawiisi lõpulikult äwitatud, lootsid weel mitmed oma hoolsust sellega tõendada, et ikka ja ikka weel punase lehe peale näpuga näitasid. Nii saadab 29. detsembril Liiwimaa kuberner oma poolt trüki-asjade-peawalitsusesse „Edasi“ nr 1., mis Wõru maakonnaülem kubeneri kätte toime-tanud. Lehes olewat kubeneri seletuse järele ära trükitud „tööliste ja teiste organisatsioonide saadikute ühisuse“ üleskutse, pealkirja all „manifest“.

Wiimaks läheb täide „pühakirja“ sõna selle üle, et esimised wiimasteks saawad. Asutus, kes kõige esimesena asja juures oleks pidanud olema, ilmub wiimasena. See asutus on — politsei-departemang, kelle silmad ligi kuu aega peale „Edasi“ kinnipanemist alles lahti lähewad, nagu järgmine ametlik kiri näitab:

Politsei-Departemangu

Salakiri

Direktor.

12. Jaanuaril 1906. a.

Tema Ekstsellentsile
№ 484. A. W. Bellegardele.

Armuline Härra

Aleksei Walerianowitsh.

Peterburis ilmub eestikeelne päewa-leht „Edasi“, mis ennast awalikult Wene-maa sotsiaaldemokraatlise töölistepartei häälekandjaks nimetab. Pealemuu ilmus selles lehes teatud rewolutsiooniline üles-kutse „Manifesti“ nime all, milles ela-nikka üles kutsutakse sõjariistus wasta-hakkamisele ja Wenemaa majanduslise seisukorra häwitamiseks pankadest ja hoiukassadest raha wäljawõtmisele.

Seda arwesse wõttes, et tähendatud lehte, arwatawaste walitsusewastalise ki-hutusetöö eesmärgil, eestlaste keskel hinnata laiali lautatakse, on mul au sellest Teie Ekstsellentsile korralduste tegemiseks teatada.

Lubage, Teie Ekstsellents, Teile kin-nitada minu austuse ja truuduse tunnet.

E. Wuitsh.

Tsensusurawalitsuse ekstsellents, A. Belle-garde, tarwitab kohe juhtumist, et politsei-departemangu ekstsellentsile, E. Wuitshile, näidata, et wiimane asjata trükiwalitsusele ju-hatusi kipub andma, kuna seal truuduse ja hoolsuse asjus politsei-departemangust kaugelt eel oldakse, nagu see õieti alati on olnud. A. Bellegarde kiri käib järgmiselt:

S. A. M.
Trükiasjade-
Peawalitsus.

14. Jaanuaril 1906. a.
№ 400.

Tema Ekstsellentsile
E. I. Wuitshile.

Armuline Härra
Emmanuel Iwanowitsh.

Teie kirja nr 484. tagajärjel 12-st Jaanuarist sel aastal on mul au teatada Teie Ekstsellentsile, et Peterburi Kohtu-palati otsuse järele läinud aasta 15-st Detsembrist ajalehe „Edasi“ wäljaand-mine seisma on pandud kuni kohtu-otsuseni süüdistuse asjus, mis Trüki-asjade-Peawalitsuse poolt tähendatud lehe toimetajate, isandate Sõrmuse ja Möldri wasta Kriminaalseaduse 129. par. 1. ja 3. p. järele on tõstetud.

Lubage, Teie Ekstsellents, Teile kin-nitada täielikku austust ja truudust.

A. Bellegarde.

1906. aasta 3. jaanuaril saadab trükiasjade-peawalitsuse kantselei trükikodade ja raamatu-kaupluste järele walwaja wanema inspektori kätte mingisuguse „isand Sõrmuse palwekirja tema toimetatud lehe „Edasi“ kinnipanemise kohta“. Mis selles palwekirjas paluti, ei ole kirjawahetusest mitte näha ja siis katkeb kirja-wahetus „Edasi“ asjus ligikaudu 2 aastaks. Nimelt läheb trükiasjade-peawalitsusest selles asjas alles 30. septembril 1907 järgmine kiri wälja:

S. A. M.
Trükiasjade-
Peawalitsus.

30. Septembril 1907. a.
№ 9875.

Peterburi Kohtupalati
Prokuröridele.

Teadeannetega 13. ja
19. Detsembrist 1905.

aastal palus Trükiasjade-Peawalitsus Teie Ekstsellentsi Peterburis ilmunud Eesti ajalehe „Edasi“ toimetajaid J. Sõrmust ja I. Möldrit Kriminaalseaduse § 129. p. 1. ja 3. järele wastutusele wõtta.

Ometi on neile ettepanekutele juure-lisatud ajalehe numbritest näha, et lehe toimetajaks esimene nimetatud isikutest — Sõrmus — üksi oli, pärandaw au-kodanik Mölder aga ainult tähendatud lehe kaaswäljaandjaks.

Sellest on Trükiasjade-Peawalitsusel au, täienduseks tähendatud ettepaneku-tele, Teie Ekstsellentsile teatada.

Trükiasjade-Peawalitsuse Ülem

A. Bellegarde.

[Aktisse õmmeldud I. Möldri isa nimekaart:]

Maksim Georgiewitsh Mölder
Tallinna Issandamuutmise Kiriku Diakon

Et hädaohuga ähwardawal lehel ammu hing kinni oli pigistatud, wõisid kõik ekstsellentsid aegamööda asja seaduslikul roobastel ajada. Läheb pea wiis aastat weel mööda, enne kui 1912. aasta 10. mail asi uueste liikuma hakkab ja nimelt sellest, et ammu kõikide poolt unustatud „Edasi“ nr 4-de sees tsensuurakomitee uut põhjust süüdistamiseks leiab, asja sel puhul liikuma paneb ja 1914. aasta jaanuari lõpuks wiimaks lõpetab.

Aktides ilmub korraga täieste uskumata Peterburi trükiasjade-komitee protokoll —

10. maist 1912. aastal.

Eesti lehes „Edasi“ nr 4 16. Detsembrist 1905. aastal awaldatud kirjatükis, mis pealkirja „Vitte - Plehve“ ja allkirja „Reussner“ kannab, kuriteu tundemärkisi leides, mis Kriminaalseaduse 128. par. ja Nuhtluseaduse 1034⁴. par. p. 3. ette nähtud,

otsustab Peterburi Trükiasjade-Komitee:

1) tähendatud lehe toimetaja J. Sörmuse wasta süüdistust tõsta, ja kui weel teised isikud piaks selles asjas süüdi olema, siis ka nende wasta, ja

2) Kriminaal - kohtupidamise korra 1213¹⁰. par. põhjal „Edasi“ nr 4 peale 1905. aastast arest panna.

Nagu juba eelpool nägime, oli sellesama numbril peale sellesama Peterburi trükiasjade-komitee poolt juba 17. detsembril 1905. aastal arest pandud ja Peterburi kohtupalati poolt 20. detsembril 1905 see otsus kinnitatud.

Selle otsuse põhjal tõttab komitee weel samal päewal järgmised kiirkirjad minema saatma, sõna täies mõttes Offenbachi operettide politseid järele ahwides:

S. A. M.	Kiire.
Peterburi	
Trükiasjade - Komitee.	Isandale Peterburi
10. Mail 1912. a.	Linnapealikule.
Nr 1170.	
Peterburi Trükiasjade-Komitee, leides Eesti lehe „Edasi“ 4. nr 16. Detsembrist 1905. aastal „Reussneri“ allkirjaga kirjatükis „Vitte-Plehve“ Kriminaalseaduse 128. ja Nuhtluseaduse 1034 ⁴ . paragrahwides ettenähtud kuritegude tundemärkisi, otsustas tähendatud ajalehe numbril peale aresti panna.	

Sellest teatades, on Peterburi Trükiasjade-Komiteel au Teie Ekstsellentsi paluda sellekohaseid korraldusi teha.

Eesistuja [allkiri].

„Korraldused“, mida linnapealikult oodati, oli, nagu arusaadaw, tähendatud ajalehe numbril ära korjamine.

Sõnasõnalt niisamasuguse teate saadab komitee Peterburi postiwalitsuse juhatusele, nähtawaste oodates, et see 1905. aasta 16. detsembril numbril laialisaatmisele 1912. aasta 10. mail takistusi piaks tegema.

Ja weel samal 10. mail jõuab trükiasjade-komitee ka peawalitsusele oma protokollist ära kirja saata, sessamas kirjas teatades, et ta ka ajalehe „Tõelise“ toimetaja, kelle nimi komiteele teadmata, wastutusele on otsustanud wõtta. Põhjendatud ettekanded lubatakse tagant järele saata.

Järgmisel päewal, 11. mail 1912. aastal, lueb trükiasjade-peawalitsus omale auks, sellest otsusest Peterburi kohtupalati prokurörile teatada, kõik aeg oma sammusi nuhtluseaduse paragrahwide peale põhjendades ja juure lisades, et kõne all olewa ajalehenumbri peale aresti panemiseks sammud on tehtud (trükiasjade-peawalitsuse ülema krahw Tatistshewi ametlik kiri nr 6329 11. maist 1912. a.). Prokurörile teatatakse wastutusele wõetawa toimetaja Sörmuse aadress (Googoli uul. 16), kus ta ehk ka seitse aastat tagasi wist ei elanud ja ettewaatus pärast teises korteris asus.

Weel läheb mõni kuu mööda, enne kui asi uueste liikuma hakkab, nagu järgnew kirjawahetus näitab:

Kohtuministeerium.	Trükiasjade-
Peterburi Kohtupalati	Peawalitsuse Ülemale.
Prokurör.	
5. Septembril 1912. a.	Teie teadaande nr
Nr 10056.	6329 tagajärjel 11. maist
sel aastal on mul au Teie Ekstsellentsi paluda teatada, kas saawad mulle saadetud Eesti lehe „Edasi“ 1905. aasta nr 4. süüdistuse aluseks olewate kirjatükkide kohta põhjendatud kaebtused.	

Kohtupalati Prokuröri eest [allkiri].

S. A. M.	Peterburi
Trükiasjade-	Trükiasjade-Komiteele.
Peawalitsus.	
10. Septembril 1912. a.	Siin kaasas Peter-
Nr 11769.	buri Kohtupalati Pro-
kuröri teadaannet 5. Detsembrist nr 10056 saates, paneb Trükiasjade - Peawalitsus Peterburi Komiteele ette selles Prokuröri teadaandes nõuetawaid andmeid muu retseda.	

Trükiasjade - Peawalitsuse Ülema asemel
A. Katenin.

[Allakirjutaja märkus paberil:]

Isandale Pukitsale.

11. Septembril 1912.

S. A. M. Trükiasjade-
Peterburi Trükiasjade- Peawalitsusesse.
Komiteele.
18. Septembril 1912. a. 10. Septembri ette-
№ 2223. kirjutuse täitmiseks

ja 10. Mai teadaandmise täienduseks on Peterburi Trükiasjade-Komiteel au seega Trükiasjade-Peawalitsusesse saata motiveeritud süüdistused ja wenekeelsed tõlked süüdistuse aineks olevatest kirjatükkidest Eesti lehtedest „Edasi“ nr 4 — 16. Detsembrist 1905. a. ja „Töölisest“ nr 1 — 1907. aastast, mis on toimetanud eestikeelsete väljaannete läbiwaataja M. I. Pukits.

Peterburi Kohtupalati Prokuröri kiri ja tähendatud ajalehe numbrid saawad kaasas tagasi saadetud.

Eesistuja [allkiri].

Siis tuli kohtupalati prokuröri kaaskirjaga nr 11718 26. oktoobrist 1912 trükiasjade - peawalitsusesse järgmine

kohtuotsus.

1912. aasta Oktoobri 24. päewal. Tema Keiserliku Suuruse Käsukirja põhjal. Peterburi Kohtupalati II Kriminaal-asjade Departemang, oma korraldawas istumises, millest osa wötsid

Departemangu eesistuja

A. J. Ruadse

Palati liikmed: N. D. Arhangelski

J. P. Sewastjanow

Prokurori abi P. M. Ustimowitsh

Sekretär S. K. Goldfarb

kuulas: Kohtupalati Prokuröri teadaannet 16. Oktoobrist nr 11360 ühes Trükiasjade-Peawalitsuse kirjaga nr 6329 — 11-st Maist, milles see teatab, et ta Peterburi Trükiasjade - Komitee otsuse eestikeelse ajalehe „Edasi“ 1905. aasta nr 4. peale aresti panemise asjus on kinnitanud. Seda Prokuröri teadet ja juure lisatud lehe nr 4. läbi waadates ja selles ära trükitud kirjatükis „Vitte-Plehve“ 128. ja 1034⁴. paragrahwides ettenähtud kuritegude tundemärkisi leides ja Prokuröri abi suusõnalist seletust ära kuulates

otsustab Palat: Kriminaalkohtupidamise korra 1213¹⁴. ja 1213¹⁵. paragrahwide põhjal Peterburi Trükiasjade-Komitee otsust 1905. aasta „Edasi“ nr 4.

peale arestipanemise asjus maksma jätta ja sellest Kohtupalati Prokuröri teatada käesolewa otsuse koopia saatmise teel.

Algkiri tarwilikkude allkirjadega ja pitsatitega.

Ja wiimaks 19. augustil 1913. aastal teatab Peterburi ringkonnakohtu prokurör trükiasjade-peawalitsusele täidesaatmiseks 1913. aasta 26. juunil tehtud kohtupalati otsuse, mis 24. juulil seadusliku jõu omandas, mille järele „Edasi“ nr 4. 1905. aastast on otsustatud ära häwitada.

5. septembril teatab sellest trükiasjade-peawalitsus Peterburi linnapealikule otsuse täidesaatmiseks, Peterburi trükiasjade-komiteele ja ringkirjateel kuberneridele.

Kohtuotsus ise käib järgmiselt:

1913. aasta 26. Juunil. Tema Keiserliku Suuruse Käsul. Peterburi Kohtupalati II Kriminaal-asjade - Departemang, oma lahtises koosistumises,

kuulas: Eesti lehe „Edasi“ 1905. aasta nr 4. ärahäwitamise asja.

Asja läbi waadates ja arwesse wõttes:

1) seda, et tähendatud numbris 128. ja 1034⁴. paragrahwides ettenähtud kuritegude tundemärkid olemas on, 2) seda, et Kohtupalati otsusega 24. Oktoobrist 1912. a. Peterburi Trükiasjade-Komitee otsus tähendatud „Edasi“ numbri peale aresti panemise asjas kinnitatud on ja 3) seda, et Kohtupalati otsuse järele 17. Maist 1913. aastal, selle aasta 21. Weebruari Kõigekõrgema Nimelise Käsukirja põhjal, tähendatud lehe „Edasi“ numbri väljaandmise ja laialilautamise süüdistuseasi lõpetatud on, — ära kuulates Prokuröri abi suusõnalist seletust —

otsustab Kohtupalat: Eesti lehe „Edasi“ 1905. aasta nr 4. Nuhtluse-seaduse 128. ja 1034⁴. paragrahwide ja Kriminaal-kohtupidamise korra 1213¹⁶. paragrahwi põhjal ära häwitada ühes stereotüüpidega ja teiste tema trükkimiseks walmistatud tarbeasjadega.

Algkiri tarwilikkude allkirjadega ja pitsatiga.

S. A. M. Trükiasjade-
Peterburi Linnapealik. Peawalitsusesse.
23. Septembril 1913. a.
№ 3944.

5. Septembri teadaande tagajärjel on mul au Trükiasjade-Peawalitsusele teatada, et 1905. aasta

„Edasi“ nr 4-st ühtegi eksemplari aresti all ei ole.

Linnapealiku asemel tema abi
Kammerhärä Lössogorski.

Kinnitab: Peterburi linna trükikodade
ja raamatukaupluste järele walwaja

Wanem inspektor Butowski.

8. nowembril teatab trükiasjade-peawalitsuse ülem krahw Tatistshew Peterburi ringkonnakohtu prokurõrile linnapealiku wastusest ja lisab juure, et trükiasjade-peawalitsus 9. septembril ringkirjaga kuberneridele asjakohaste abinõude tarwituselewõtmist on teatanud.

Lugeja eksib, kui ta arwab et sellega oli asi lõpetatud. Lõpetatud oli ainult kohtuasi, mis algust sai Peterburi trükiasjade-Komitee 1912. aasta otsusest.

Agas „Edasi“ paturegistrites olid weel 1905. aastal tehtud komitee otsused ja nende peal põhjeneswad aresti alla panekud. Need asjad jõudsid wiimaks ka otsaga palatisse.

Ringkonnakohtu prokurör teatab 16. nowembril 1913, et kohtupalat 27. septembril 1913 otsustanud on „Edasi“ 1905. aasta nr 1. ja 4. (weel kord, sest nr 4. sai juba sama palati 26. juuni otsuse järele ära häwitatud) ära häwitada, missuguse otsuse täidesaatmise üle endale teatada palub. 6. detsembril teatab trükiasjade-peawalitsus sellest otsusest linnapealikule, paludes otsust täide saata.

Kohtuotsus ise lausub täpisealt sedasama, mis 26. juuni otsusgi, ainult selle wahega et otsuse 2. punkti all üeldakse, et kohtupalati otsustega 15. ja 20. detsembrist 1905. aastal tähendatud „Edasi“ numbrite peale arest on pandud ja lehe wäljaandmine kuriteu iseäralise tähtsuse tagajärjel seisma on pandud.

Linnapealik wastab nagu eelmiselgi korral, et ühtegi „Edasi“ numbrit aresti all ei ole, ja sellest teatab trükiasjade-peawalitsus 21. jaanuaril 1914. aastal Peterburi ringkonnakohtu prokurõrile, enese kohuseks pidades juure lisada et trükiasjade-peawalitsus tarwilikkude korralduste tegemiseks kohtuotsusest ringkirjaga 8. detsembril 1913 kuberneridele on teatanud.

Kui ehk mõne hoolika kubeneri kantseleis süüdistuse all seiswad „Edasi“

numbrid tõeste arestis olid, siis järgnes ringkirjale tähendatud numbrite ärahäwitamine. Kui neid aga mitte seismas ei olnud, siis wõime 1914. aasta jaanuari lõppu ka 1905. aasta „Edasi“ protsessi lõpuks pidada.

Külap wist kõik Ekstsellentsid ja Hiilgused, kes „wäikekaustalise“ lehe „Edasi“ kahe numbri kallal 8 aastat uurimist toimetasid ja kirju wahetasid, oma riigikasuliku tegewusega wäga rahul olid, olgugi et terwe selle 8-aastase töö ainukene tagajärg oli olemasolemata lehtede ärahäwitamise otsus.

Meie trükkisime siin ära ainult need kirjad, mis asja käiku kujutawad, et pilti anda sellest, kuidas niisugusi asju aeti. Piame aga tähendama et äratrükitud kirjad waewalt poole terwest kirjawahe- tusest sünnitawad.

Kuigi s. Sõrmusele „Edasi“ lugu ilma pahade tagajärgedeta lõppes, siiski sattus ta isikute nimekirja, kelle iga sammu silmas peeti, kui see ka süüta laadi oli. Seda näitab peale muu wõerakeelsete raamatute tsensuura-komitee tsensori Büschi aruanne 1907. aastal Sõrmuse soomekeelse raamatukese üle:

Sõrmus, Edv., Suomen intelligensille ja ylioppillas-nuorisuolle, Tampere, 1907, 15 lk 8^o.

Seda broschürkat, mis 15. martsiga 1907. a. märgitud, tuleb walimise kihutustöö kirjanduse hulka lugeda. Ta on ilmunud sel puhul, et esimist korda üldise hääletamise ja naisterahwa hääleõiguse tarwitamisega walimisi peetakse.

Soomes kisklewad, kui koerad, kaks parteid — noor- ja wanasoomlased, seletab autor. Mõlemad parteid walgusid, kui must rongaparw üle maa laiali walijaid hoiatama, et nad mitte sotsialistidele hääli ei annaks (4. lk). Selle kahe partei wõimu all on $\frac{9}{10}$ terwest rahwast. Hoidke sotsialistide eest, karjuwad wanasoomlased. Sotsialistid on ühiskonnale hädaohtlikud, hüiawad noorsoomlased (5. lk). Aga milles meid siis õieti süüdistatakse, küsib autor. Meid süüdistatakse selles, et meie kiriku wasta oleme (7. lk). Jah, meie wõitleme selle kiriku wasta, mille wasta õnnistegija wõitles. Üeldakse et meie olewat pastori wasta (1. lk). Jah, meie oleme

nende pastorite wasta, kelle kohta õnnistegija ütles, et nad waabatud surnuhauad on, nende wasta, kes Jeesuse risti löid, wariseeride ja silmakirjateenrite wasta (8. lk). Üeldakse, meie olewat Jumala wasta. Jah, meie oleme selle Jumala wasta, kes lubab inimesi tappa, nagu see sündis Bartholomäuse ööl! Kas oleme meie sellega ühiskonnale hädaohtlikud? Üeldakse, meie olewat perekonna wasta. Jah, meie oleme selle ühiskonna wasta, mis prostitutsiooni on sünnitanud. Meie oleme selle ühiskonna wasta, kus kõik ostetaw ja müüdaw on, kus abielu ostu-müügi alusel seisab (10. lk). Meile heidetakse ette et meie maade ja metsade müügi wasta oleme. Jah, meie tahame et Soomemaa jääks üheks terwikuks. Juba Mooses ütles et ei pia

maad tegema pärandatawaks omanduseks (11. lk).

Kõik oma oletuse põhjendab autor, Soome lugejate nõrkust tundes, pühakirja sõnade peale. 15. leheküljel toob autor lõpuks oma programmi ette, mis terwelt 17. oktoobri manifesti piiridesse mahub. Tema nõudmised on: 1) üldine walimiseõigus, 2) koosoleku ja muud wabadused, 3) hariduse kõigile kättesaadawaks tegemine, 4) usuwabadsus, 5) haigete ja waeste eest hoolekandmine, 6) tööliste olukorra parandamine.

Sellest on näha et autor oma programmis kõige vähemate ja ärakulunud nõudmistega lepi.

Büsch.

[Wõerakeelse kirjanduse tsensuurakomitee aruanded 1907. a.]

„Kiir“ Peterburis 1906. aastal

Trükiasjade-peawalitsuse ja Peterburi komitee akt nr 612-ж 1906. a.

9. nowembril 1906. a. annab Peterburi kuuberneri tunnistuse nr 847 eestikeelse kaks korda nädalas ilmuwa ajalehe „Kiire“ wäljaandmiseks Peterburis, mille wäljaandjaks Otto Jüri poeg Peterson¹ ja wastutajaks toimetajaks Hendrik Pälson (Koloomenskaja 12, krt 51), mis Lasshinski trükikojas Kirpitshnoi põikuul. nr 3 trükitakse.

Wäljaandja — Otto Peterson — pidas lehte hoolega „seaduslikkuse“ piiris, aga nähtawaste rahuldus see wähe ka „Kiire“ selleaegseidgi lugejaid, sest juba 1907. aasta 1. weebruaril annab trükiasjade-peawalitsus „Kiirele“ uue luba wälja, milles endise wastutaja toimetaja — Hendrik Pälsoni — kõrwal wäljaandjaks on Jaan Johani poeg Mathiesen (Suur Pusshkarskaja 27, krt 11). Leht tahab 6 korda nädalas 6-rublase aastamaksu eest ilmuda. Trükkimisekohana on üles antud aktsiaseltsi „Sloowo“ trükikoda, Shukowski uul. 21.

Lehe wäljaandja muutmise laseb ennast ka kohe märgata: juba 24. weebruari numbris (nr 16) ilmub kirjatükk pealkirja all: „Asjata lootused riigiwolikogult“, mis lehele saatuslikuks saab, nagu järgnew kirja wahetus näitab.

Seda wäikest kirjatükki siia lisades, kui dokumenti, mis näitab, kuidas sel ajal kirjutati ja mille eest wastutusele wõeti, tähendame juure, et kirjatüki autor — „üliõp. W. E.“ — on selleaegne ja pärsine Peterburi ülikooli

matemaatikaõpilane Wladimir Elendt, Saaremaalt pärit, keda mitu aastat peale selle Peterburis liikumas nähti.

Asjata lootused riigiwolikogult.

[Autor üliõp. W. Elendt.]

Riigiwolikogu on kokku astunud. Talupojad kohustawad oma saadikuid neile „maad ja wabadust“ muretsema. Nagu näha, leidub talupoegade hulgas ikka weel sarnaseid, kes praeguselt riigiwolikogult wäga palju ootawad. Kahjuks on see enesepettus nende poolt. Niikaua kui jõudude wahekord niisugune on, et endise walitsuse käes weel ülewõim seisab, ei wõi riigiwolikogult rahwa nõudmiste täitmist loota, sest oma toore jõu abil muretseb walitsus selle eest, et kõik nii oleks, kuidas tema meele järele on. Tuletame aga omale minewaaastast riigiwolikogu meele. Mis tõi tema rahwale? Ainult „kadettide“ lobisemised, ministrite kohtade jagamised ja muud suuremat midagi. Kuhu jäi aga „maa“, kuhu jäi see „wabadsus“, mida „kadetid“ ja teised nende sarnased kodanlised olused rahwale anda lubasid. See jäi kõik kodanlaste peresse, adwokaatide, tohtrite, professoride ja nende sarnaste

¹ Kauaegne Peterburi Eesti Kooliseltsi kooliõpetaja Koloomenskaja uul. ja näitleja. Wiimaste teadete järele seisab ta Tartu ülikooli üliõpilaste nimekirjas.

isikute kirjapaunadesse, mida „korrahoidja“ politsei ka sealt ära riisuma tõttas. Pealegi pärast, kui kadettide peajud natuke ära selgisiwad ja „parlamentlik“ waimustus mööda läks ja unustatud oli, palusiwad need isandad oma eksitust walitsuselt andeks, — isalik walitsus karistas neid sellega, et neilt ajutiselt walimiseõiguse ära wõttis, et nad waheajal oma meelt parandaksiwad. Seda andis meile minewaaastane riigiwolikogu. — Aga teiselt poolt tõstis ta ka rahwa arusaamist, walgustas walitsuse tegewust ja „kadettide“ iseloomu. Selles oli esimise riigiwolikogu väärtus. Teise riigiwolikogu peale piame meie ainult kui rahwast organiseeriwa asutuse peale waatama, tema läbi oma jõudusi korraldama ja koguma. — Muidugi wõib walitsus teda laiali ajada, aga selles ei ole juba pabempoolsed süüdi, nagu „kadetid“ seda kuulutawad, pahempoolsed on koguni selle wasta, nad tahawad just riigiwolikogu oma sihi läbiwiimiseks tarwitada. „Maad“ ja „wabadust“ saab rahwas siis, kui ta oma waenlase üle wõidu on saanud, kui temal peawõim käes on. Seda aga ei anna riigiwolikogu otsekohe mitte. Nii siis on riigiwolikogu ainult wõitlusele organiseerija asutus. Kui aga need organiseeritud jõud juba koos oma waenlase wasta üles tõusewad ja temast üle saawad, siis on ka „maa“ ja „wabadus“ käes. Siis on rahwas ise oma peremees, ja mis rahwas omale kõige paremaks ja kohasemaks arwab olema, seda paneb ta kohe ka maksma.

Üliõp. W. E.

*

Peterburi trükiasjade-komitee koosoleku protokoll 27. weebuarist 1907. a.:

Punkt 3.

Eestikeelse ajalehe „Kiire“ nr 16., 24. weebuarist 1907. aastal, trükitud kirjatükis „Asjata lootused riigiwolikogult“ Kriminaalseaduse 129. par. 1. punktis (1903. aasta wäljaanne) ettenähtud kuriteu tundemärkisi leides, otsustab Peterburi Trükiasjade-Komitee:

1) wõtta kohtulikule wastutusele tähendatud ajalehe toimetajat H. Pälsoni ja ka teisi isikuid, kes selles asjas süüdlased wõiwad olla, ja

2) ajalehe „Kiire“ nr 16. peale arest panna 1905. aasta 24. Nowembri Kõige-kõrgema Nimelise Käsukirja VII lisa 9. paragrahwi punkt a põhjal.

[Trükiasjadekomitee istumisest osawõtjate hulgas on Eesti ajakirjanduse järele walwaja Harry Jannsen, kes sel ajal weel Peterburis asus, enne Tallinna tsensoriks saamist.]

S. A. M.

Trükiasjade-
Peawalitsus.

27. Weebuaril 1807. a.
№ 2683.

Isandale

Peterburi Kohtupalati
Prokuröri.

Peterburi Trükiasjade-

Komitee leides Eesti ajalehe „Kiire“ 16. nrs awaldatud kirjatükis (24. weebuarist sel aastal) „Asjata lootused riigikogult“ Kriminaalseaduse 129. par. 1. punktis ettenähtud kuriteu tundemärkisi, otsustas tähendatud lehe toimetajat Hendrik Pälsoni (Koloomenskaja uul. 12, krt 51) kaelakohtulikule wastutusele nimetatud paragrahwi järele wõtta ja 1905. aasta 24. nowembri Seaduse VII osa 9. paragrahwi punkt a põhjal „Kiire“ nr 16. peale arest panna.

Sellest Peterburi - Komitee otsusest peab Trükiasjade-Peawalitsus oma kohuseks, Kriminaal-kohtupidamise korra seaduse paragrahw 1213⁵. põhjal, Teie Ekstsellentsile teatada, ühtlasi juure lisades, et siia juure lisatud kõne all olewa ajalehe nr 16. peale aresti panemise üle juba korraldus on tehtud. Süüdistatawa kirjatüki tõlge siin juures.

Trükiasjade-Peawalitsuse Ülem

A. Bellegarde.

Kohtuotsus

1907. aasta Martsi kuu 20. päewal.

Tema Keiserliku Suuruse Käsul kuuldas Peterburi Kohtupalati II Kriminaal-asjade Departemang oma korraldawal koosistumisel:

a) Kohtupalati Prokuröri ettepanekut 5. Martsist nr 3022 ühes Trükiasjade-Peawalitsuse teadaandmisega 27. Weebuarist nr 2683 selle üle, et Peterburi Trükiasjade-Komitee otsus ajalehe „Kiire“ nr 16. peale arestipanemise asjas kinnitatud on, ja

b) Prokuröri - abi suusõnalise ettepaneku tähendatud ajalehe kinnipanemise üle.

Seda teadaannet ära kuulates, ühtlasi juurelisatud ajalehe „Kiire“ nr 16. läbi waadates ja kirjatüki „Asjata lootused riigivolikogult“ äratrükimises Kriminaalseaduse 129. paragrahwi I osa 1. punktis ettenähtud kuriteu tunde märkisi leides, ja Prokuröri-abi suusõnalist arwamist ära kuulates,

otsustab Palat: ajakirjanduse ajutiste seadluste VII osa par. 9., 10., 11. ja 14. järele käies Peterburi Trükiasjade-Komitee otsust ajalehe „Kiire“ tähendatud numbri peale arestipanemise üle maksuma jätta ja, arwesse wõttes täidesaadetud kuriteu iseäralist tähtsust, tähendatud ajalehe wäljaandmist seisma panna kuni sellekohase kohtuotsuseni, mille üle Palati Prokurörile teatada.

Algkiri tarwilikkude allkirjadega ja pitsatitega.

27. martsil 1907. a. küsib Peterburi ringkonnakohtu prokurör ametliku ringkirjaga nr 957 trükiasjade-peawalitsuselt, kas „Kiire“ nr 16. (enne aresti peale panemist) mitte laiali ei jõudnud laguneda.

Selles asjas pöörab peawalitsus järelpärimisega Peterburi trükikodade ja raamatukaupluste järele walwaja wanema inspektori poole, kes 3. aprillil ametliku kirjaga nr 2368 teatab, et tähendatud „Kiire“ numbrit 5000 eksemplari on trükitud, millest ainult 84 tükki on õnnestanud kinni püüda. Need teated saadab siis trükiasjade-peawalitsus 9. aprillil ametlikus kirjas nr 4285 ringkonnakohtu prokurörile.

9. septembril (1907. a.) pöörab Peterburi 6. jauskonna kohtuuriija „wäga kiire“ järelpärimisega trükiasjade-pea-

walitsusesse, milles teateid palub selle üle, kes „Kiire“ kirjatüki „Asjata lootused riigivolikogult“ tõlke Wene keele on teinud.¹ Jutt on muidugi sellest tõlkest, mis prokuröri kätte oli saadetud. Peawalitsus teatab 20. sept. (nr 9616) ka „üpris kiire“ saadetusega, et tõlke tegija on „otstahwku nimenõunik Harry Iwanowitsh Jannsen, kes Peterburi trükiasjade-komitee eestikeelsete wäljaannete järelewaatamist toimetab“.

Trükiasjade-peawalitsuse „Kiire“ aktides on weel „Kiire“ nr 15. juhtkirja wenekeelne tõlge sama Harry Jannseni käega kirjutatud ja temale iseloomulikus weidras Wene keeles. Nähtawaste ei leidnud trükiwalitsus isegi 1907. aastal, kus kõik 1905. aasta ohjade lödwalelaskmised olid unustatud ja hoolega iga wõimalust punase aasta pattude õjendamiseks tarwitati, selles juhtkirjas midagi, millest kinni oleks saanud haarata. See igast mõistusepiirist wälja ulataw hoolus Jannseni poolt on täitsa arusaadaw, kui meie ühes iseseiswas kirjutuses Jannseni tegewuse kohta käiwad arhiwi-aktid walge ette toome. Neid nimetatud aktisi on huwitaw kõrwu seadida Harry Jannseni kaebtuskirjadega tsensori peale, kui ta saksakeelset ajakirja „Heimath“ wälja andis, mis walitsuse silmis heas kuulsuses oli, kui Balti saksluse wasta wõitleja, aga saksasooliste tsensorite punast pliiatsit nii mõnigi kord tundma pidi õppima, olgugi et selleaegne punane pliiats Saksa tsensori pius ikkagi mõistlikumalt toimetas kui hiljem Jannseni enese punane pliiats Eesti kirjanduse weergudel.

¹ Põhjult järelpärimiseks andis arwatawaste Jannseni wõimata halb Wene keel, mille üle hiljem talle laitusemärkusi tehti.

„Tööline“ Peterburis aastal 1907

Trükiasjade-peawalitsuse akt nr 235 1912. a. ja Peterburi komitee akt nr 461 1912. a.

S. A. M.
Trükiasjade-
Peawalitsus.
12. Mail 1912. a.
№ 6382.

Isandale
Peterburi Kohtupalati
Prokurörile.

Kuna eestikeelse ajalehe „Tööline“ 1907. aasta 1-ses nrs trükitud kirjatükkides: 1) Kaks woolu

Wenemaa sotsiaaldemokraatias. Wene seltsimees; 2) IV Sotsiaal-demokraatlise Tööliste-Partei kongressile ette pandawate resolutsioonide eelplaanid enamlaste poolt ja 3) Eestimaa sotsiaal-demokraatliste tööliste organisatsioonide konwerents — Peterburi Tsensuura-Komitee leidis kuri-

tegude tundemärkisi,¹ mis Kriminaal-seaduse paragrahwides 128. ja 129. (1. ja 2. punkt) ette on nähtud, otsustas ta lehe wastutawa toimetaja äratähendamata jätmise tagajärjel wastutusele võtta tähendatud seaduseparagrahwide põhjal isikuid, kes asjas süüdlastena wõiwad leitud saada ja Kriminaal-kohtupidamise korra par. 1213¹⁰. põhjal „Töölise“ nr. 1. peale 1907. aastast arest panna.

Sellest Peterburi Tsensuura-Komitee otsusest lueb Trükiasjade - Peawalitsus oma kohuseks Kriminaal-kohtupidamise korra par. 1213¹⁵. põhjal Teie Ekstselsentsile teatada, juure lisades, et tähendatud väljaande nr 1. peale arestipane-mise üle korraldus juba on tehtud.

Trükiasjade-Peawaliisuse Ülema
kohuste täitja Krahw Tatistshew.
Asjaajaja kohuste täitja
Krahw Golowin.

18. septembril 1912. aastal saadab Peterburi tsensuurakomitee prokuröri nõudmise peale põhjendatud süüdistuse ühes kirjatükkide sõnasõnalise tõlkega, mis eestikeelsete lehtede järele walwaja M. Pukits on teinud.

St.-Peterburi Kohtupalati määrus.

1912. aasta 26. Oktoobril. Tema Keiserliku Suuruse Käsul, Peterburi Kohtupalati II Kriminaal-Departemang, oma korraldawal koosolekul, järgmises koosseisus:

esimees A. J. Ruadse,
liikmed: M. W. Leschko-Popel ja
parun K. A. Rausch von
Trautenberg,
prokuröri abi: E. W. Dawõdow,
sekretäri abi: D. M. Moltshanow,

kuulas: Kohtupalati Prokuröri ettepanekut 16. Oktoobrist 1912. a. nr 11420 ühes Trükiasjade - Peawalitsuse teatega 12. Maist 1912. a. nr 6382 Peterburi

¹ Leidus tehti tsensuurakomitees, nagu kirja saatmise kuupäewast näha, wiis aastat peale lehe ilmumist, ja kohe paluti kiires korras Peterburi linnapealikut ja postiülemat seda otsust arwesse wõtta ja elusse wiia, teiste sõnadega 1907. aastal ilmunud „Töölise“ nr 1 maikuu 1912. aastal ära korjata ja posti peal kinni pidada. (Peterburi tsensuurakomitee kirjad nr 1172 ja 1173 10. maist 1912. a. — Peterburi tsensuurakomitee aktis nr 461 1912. a.)

Tsensuura-Komitee poolt eestikeelse aja-lehe „Töölise“ nr 1. peale 1907. aastast aresti kinnitamise üle.

Seda ettepanekut läbi waadates ühes juure lisatud tähendatud lehe nr 1-ga ja leides kirjatükkides: 1) Kaks woolu Wenemaa sotsiaaldemokraatias. Wene seltsimees, 2) IV Sotsiaal-demokraatlise Tööliste-Partei kongressile ettepanewate resolutsioonide eelplaanid enamlaste poolt ja 3) Eestimaa sotsiaal - demokraatliste tööliste organisatsioonide konwerents — Kriminaal-Seaduse par. 129. punkt 1. ja 2. ettenähtud kuritegude tundemärkisi,

otsustas Kohtupalat, peale Prokuröri-abi suusõnaliste seletuste ärakuulamise, Kriminaal-kohtupidamise korra par. 1213¹⁴. ja 1213¹⁵. põhjal Peterburi Tsensuura-Komitee korraldust tähendatud ajalehenumbri peale arestipanemise asjas maksma jätta, millest Palati Prokuröri-le teatada selle määruse ärakirja saatmise läbi.

Algupärand tarwilikkude allkirjadega.

*

15. juunil 1913. aastal saadab Peterburi ringkonnakohtu prokurör trükiasjade-peawalitsusele kohtuotsuse tähendatud ajalehenumbri ärähäwitamise üle, mille 21. juunil peawalitsus omakorda Peterburi linnapealiku kätte täidesaatmiseks ja Peterburi tsensuurakomiteele teadawõtmiseks saadab.

Kohtuotsus.

1913. aasta 11. Weebruaril. Tema Keiserliku Suuruse Käsul Peterburi Kohtupalati Teine Kriminaal-Departemang oma lahtisel istumisel

kuulas:

eestikeelse ajalehe „Tööline“ nr 1. 1907. aastast ärähäwitamise asja.

Asja läbiwaadates ja arwesse wõttes:

1) et ajalehe „Tööline“ nr 1. leiduwad Kriminaal-Seaduse par. 129. punkt 1. ja 2. ettenähtud kuritegude tundemärgid,

2) et Peterburi Kohtupalati otsusega 26. Oktoobrist 1912. a. Peterburi Tsensuura-Komitee korraldus tähendatud ajalehenumbri peale arestipanemise üle kinnitatud sai, ja

3) et tähendatud ajalehe numbri wäljaandmise ja laialilautamise kohtuasi

süüdlaste ülesleidmatajäämise tagajärjel Peterburi Kohtupalati otsusega 1913. a. 21. Jaanuarist Kriminaal-kohtupidamise korra par. 277. põhjal lõpetatud on,

otsustab Kohtupalat, Prokuröri abi seletusi ära kuulates:

Kriminaal-Seaduse par. 129. punkt 1. esimise osa ja Kriminaal-kohtupidamise korra par. 1213¹⁶. põhjal eestikeelse ajalehe „Tööline“ nr 1. 1907. aastast ära ävitada ühes stereotiipide ja teiste trükimiseabinõudega, mis selle numbril trükimise jaoks valmistatud.

Algupärast tarvilikkude allkirjade ja kinnitustega.

Õige: Sekretäri asemel

Wl. Mäsojeedow.

Kes „Töölise“ väljaandja oli, jääbgi aktide järele teadmata, sest aktid ise tekkisid alles 1912. aastal, kuna leht 1907. aastal, arwatawaste ilma registreerimata, ilmus. See asjaolu wiis kantselei-ametnikud niivõrra segadusesse, et Peterburi tsensuura-komitee akti nr 461. kaanele pealkirjale „Eestikeelse ajalehe „Tööline“ väljaandmise üle Peterburis“ juure on kirjutatud: Järg, sest muidu oleks võinud ülemuse käest laimust saada, et 1907. aasta lehe kohta alles 1912. aastal akt tekib.

Toodud ülewaade näitab, kui lühike oli Peterburi ajalehtede iga: „Edasi“ ilmus 4 päewa, „Kiir“, nähtawaste, ühe päewa töölise toimetusel, „Tööline“ ka ühe päewa.

Kuidas waja oli sel ajal ajalehte toimetada, näitab siin 1907. aastast kuni 1917. aastani ilmunud „Pealinna Teataja“ akt (nr 301 — 1907. aastast): kümme aastat ilmus see Jaakson-Janson-Pätsu häälekandja, aga ainukesed jäljed sellest on aktis: luba 9. oktoobrist 1907. a. (wastutaw toimetaja Madis Jaakson), toimetaja wahetus (Aug. Wares) 13. jaanuaril 1910. a. ja tsensuura-komitee teadaanne 14. juunist 1910. a. linna-pealikule selle üle, et leht mingisuguse sundusliku määruse olewat tähele panemata jätnud. See on wist Eesti ajakirjanduses wiimase 50 aasta jooksul rekordiline sõnakuulelikkus, mis isegi

„Ristirahwa pühapäewalehe“ kaugele taha jätab. Sellele, kes „Pealinna Teatajat“ oma silmaga nägi, on see nähtus muidugi arusaadaw: kirjutused „kerossiini-kaliilampide“ üle wõi arutused selle üle, et ajalehed olla kasulikud kasukate koide eest kaitsmiseks olid asjad, mille üle kirjutamine ka kõige raskemal surweajal lubatud oli. Ja Jaakson-Janson-Berendsenid walmistasid ennast selle 10 aasta jooksul ülemmeistri Pätsu juhatusel oma hilisemale tegewusele põhjaltikult ette.

Peterburi Eesti ajakirjanduse ülewaate täienduseks olgu weel üles märgitud, et „Kiire“ väljaandjad Otto Peterson ja Hendrik Pälson 29. mail 1906. a. registreerisid nädalalehe „Hüüe“ väljaandmise luba (Peterburi komitee akt nr 610 1906. a.) ja Aleksander Rebane (väljaandjana) ja Hendrik Hendrikson (toimetajana) 29. märtsil 1907. aastal päewalehe „Tulewik“ väljaandmise kawatsuse, millele 15. mail 1907. a. uueks väljaandjaks Mihael Alatsei ja toimetajaks August Simmermann endid üles andsid (Peterburi komitee akt nr 302 1907. a.).

Teateid „Tulewiku“ üle leiame politsei-departemangu arhiivist (erilise osakonna akt nr 5, jagu 77, 1908. aastast: „Sotsiaal-demokraadid Tallinnas“). Selles aktis leiduwates igakuulistes ülewaadetes, mis polkownik Komissarow, põhja-piirkonna kaitsepolitsei (охранка) ülem, Tallinnast saadud teadete põhjal selle kubermangu kohta kokku wõttis, kirjutatakse 1908. aasta aruandes peale muu:

„1907. aastal käis Tallinnas Peterburist praegu kinniwoetud Wöhlmann ajalehe „Tulewiku“ jaoks asutatawale trükikojale eestlastest trükitöölisi kauplemas. Antje trükikoja tööline Tikas hakkas nõusse ja sellest ajast peale hakkasgi ka salajas trükikojas töötama. Kui „Tulewik“ walitsuse poolt kinni pandi, sõitis Tikas Soomemaale; 1907. aastal käis ta uueste Tallinnas, kust pea jälle Peterburi sõitis.“

Selle põhjal tuleb arwata, et „Tulewik“ tõeste ilmus, mida trükiasjade-peawalitsuse arhiivist mitte näha ei ole.

M a n i f e s t

[„Edasi“ nr 1, laup. 3. dets. 1905. a.]

Valitsus on pankrotti jäämas. Ta on maa varemeks ümber muutnud ja teda surnukehadega üle külvanud. Ära piinatud ja nälginud talupojal ei ole jõudu maksusi maksta. Valitsus avas mõisnikkudele rahva raha peale kredidi. Nüid ei tea ta, mis pandiks pandud mõisnikkude maadega peale hakata. Vabrikud seisavad ilma tööta. Tööd ei ole. Üleüldine kaupluse seis. Valitsus ehitas väljamaa võlgade kapitaliga raudteed, laevastiku, kindlused ja korjas omale sõjariistu tagavaraks. Kuivasivad väljamaa hallikad — kadusived ka kroonu tellimised. Kaupmees, kauba-mureitseja, potrjatsik, vabrikant, kes harjunud on kroonu kulul rikkaks saama, jäävad ilma kasuta ja panevad oma kontorid ja vabrikud kinni. Üks jääb teise järele pankrotiks. Pangad kukuvad. Kõik kaupluste tegevus langeb viimase võimaluseni.

Valitsuse võitlus revolutsioniga sünnitab vahetpidamata rahutusi. Keegi ei ole homse päeva peale enam kindel.

Väljamaa kapital läheb sinna jälle tagasi. Aga väljamaa pankadesse voolab ka pärisvene kapital. Rikkad müivad kõik oma varanduse ära ja põgenevad väljamaale. Röövijad jooksevad maalt välja ja veavad enesega rahva varanduse ühes.

Valitsus kulutas ammust ajast kõik riigi sissetulekud sõja- ja mereväe peale ära. Koolisi ei ole. Teed on maha jäetud. Selle peale vaatamata ei ole soldatide ülespidamiseks raha. Sõda läks ka osalt sellepärast nurja, et küllalt rohkesti sõja tagavara ei olnud. Üle kõige maa tõusevad kerjusteks jäänud ja nälginud väesalkade vastuhakkamised.

Raudtee majandus on kurnatud, raudteede kassad valitsusest tühjendatud. Et raudtee majandust jälle jalule seada, on mitusada miljoni vaja.

Valitsus röövis hoiukassad tühjaks ja jaotas hoiu alla antud summad pankade ja tööstuse ettevõtete ülespidamiseks ära. Väikeste võlauskujate kapitaliga mängib ta börsi peal, kus teda igapäine hädaoht varitseb.

Riigi panga kulla tagavara on riigi võlauskujate ja kaupluse tegevuse nõudmistega võrreldes väike. Ta kaob põrmuks, kui kõikides asjaajamistes kuld- raha nõudma hakatakse.

Riigi rahaasjanduse teadmata seisukorda oma kasuks tarvitades teeb valitsus ammu juba võlgasid, mis kaugelt üle riigi jõu käivad. Uute võlgadega katab ta vanade protsentisid.

Valitsus seab aasta-aastalt vale sissetulekude ja väljaminekude arvesid, mis juures ühed ja teised päris arvestes vähemad on, et sellega igasuguste puuduvate summade asemel ülejäänud summasi välja arvata. Kontroleerimata ametnikud röövivad juba muidugi kõhnaks jäänud riigikassat.

Seda rahaasjanduse korratust võib ainult riigikorra sisseseadev kogu peale isevalitsuse kukutamist peatada. Ta võtab riigi rahaasjanduse hoolsa järeluurimise alla ja seab täielise, selge, kindla ja kontroleeritud riigi sissetulekude ja väljaminekude aruande (eelarve) sisse.

Hirm rahva kontrolli eest, mis valitsuse maksuvõime ust kõige ilma ees avalikuks teeks, sunnib teda rahvaasemikkude kokkukutsumisega viivitama.

Riigi rahaline jõuetus on niisama isevalitsuse töö, kui sõjaväegi jõuetus. Rahvavalitsuse ligem ülesanne on — võimalikult ruttu kõiki võlgasid ära õiendada.

Et oma röövimist kaitsta, sunnib valitsus rahvast enesega surmavõitlusele astuma. Selles võitluses saavad sajad tuhanded kodanikud hukka ehk langevad viletsusesse, tööstus, kaubandus ja ühenduse abinõud hävinevad põhjani.

Sellest seisukorrast peastab ainult üks tee — valitsuse kukutamine ja temalt viimaste jõudude äravõtmine. Tarvis on tema eluhallikal viimane soon — rahalised sissetulekud — kinnisulguda. Seda ei ole mitte üksinda maa politikaliseks, vaid ka majandusliseks vabastamiseks tarvis, kuid peale selle ka veel riigi rahaasjanduse korraldamiseks.

Sellepärast otsustame meie:

Maa-maksudest kui ka kõikidest teistest kroonu maksudest lahti ütelda. Nõuda, et kõikide kokkuleppimiste ja palgamaksmiste juures kullaga maksetakse, kui aga summa alla viie rubla on, — siis täiemõedulise hõbe- ehk vaskrahaga.

Hoiu-kassadesse ja riigi panka antud summad välja võtta ja maksmist kullas nõuda.

Isevalitsus ei olnud millalgi rahva usalduse osaline ja rahvas ei ole teda ilmasgi oma täievimuliseks asemikuks volitanud.

Praegusel ajal õiendab valitsus oma riigipiirides nagu äravõidetud maal.

Sellepärast otsustame meie mitte ühtegi lainu, mis tsari valitsus siis tegi, kui ta rahvaga avalikult sõda pidas, tagasi maksta lubada.

Tööliste Saadikude Nõukogu.

Ülewenemaaline Talupoegade Ühisuse Peakomitee.

Venemaa Sotsialdemokratilise Tööliste Partei Kesk-komitee ja Organisaatsiooni Komissoon.

Sotsialistide revolutsionäride Partei Kesk-komitee.

Poolamaa Sotsialilise Partei Kesk-komitee (P. P. S.).

II LISA

Liiwimaa kub. sandarmiwalitsuse ülema salakiri 19. dets. 1905 nr 10683, Riia, politseidepartemangu

Politseidepartemangu VII asjaajamise aktist nr 2, 29. jagu, 1906. aastast: „Kirjawahetus Liiwimaa kubermangu asjus.“

Teatan Departemangle, et selle aasta 6. Detsembri õhtul Toomas Uus-talu raamatukauplus, mis Wõru linnas Karlsoni firma ali tegutseb, eestikeelse ajalehe „Edasi“ sai, mida siit ilma hinnata kõikidele anti. Ajaleht „Edasi“ ilmub Peterburis, iga päew; tema toimetajaks on J. Sõrmus; nimetab leht ennast Wenema sotsiaal-demokraatlise töölistepartei häälekandjaks. Temas on pealkirja „Manifest“ all trükitud üleskutse, mis awaldasid tööliste saadikute nõukogu, Ülewenemaalise tööliste ühisuse peakomitee [?], Wenemaa sotsiaal-demokraatlise töölistepartei keskkomitee ja organisatsiooni-komisjon, sotsiaal-revolutsionäride partei keskkomitee ja Poola sotsialistilise partei keskkomitee. Selles manifestis seletatakse, et Walitsus pankrotile ligineb, et ta terve riigi waremeteks muutnud ja surnukehadega katnud on; arutatakse rahaasjanduse ja majanduse poliitikat ja antakse kõigile nõu pankadest ja hoiukassadest raha välja võtta ja summasid kuld-

wõi hõbe-raham nõuda; lõpuks kutsutakse kõiki üles sõjariistu kätte võtma ja kõik jõud tegewusesse panema, et olewat walitsust kukutada.

Polkownik Wolkow.

[Politseidepartemangu] Direktorile ette kanda.

22. Detsembril.

Trükiasjade - peawalitsuse ülemale teatada.

24. Detsembril.

[Wuitsh, politsei-departemangu direktor.]

Sellele järgnesgi politseidepartemangu direktori kiri nr 484 A. W. Bellegardele ja selle wastus — w. lehek. 6.

*

Et „Edasit“ hinnata laiali laotati, on nähtawaste tõsi. Nii kirjutab Eestimaa kubermangu sandarmiwalitsuse ülem polkownik parun Nolde Tallinna sotsiaaldemokraatlise tegelase Polewoi kinniwõtmise ja läbiotsimise puhul, et tema korterist mitu puuda „Edasi“ 1. ja 2. nrt on leitud. (Politseidepartemangu erilise jauskonna aktist nr 1800, 57. jagu, aastast 1905: „Aruanded rewolutsioonilise liikumise üle Eestimaal.“

